

Prolog

Mă numesc David Gans. M-am născut la Lippstadt, în Westfalia, în anul 1541 al calendarului creștin, adică anul 5301 de la facerea lumii de către Atotputernic, slăvit fie El. Am murit la Praga, șaptezeci și doi de ani mai târziu. O piatră poartă numele meu în vechiul cimitir evreiesc. Pe ea e gravată o găscă, deasupra celor șase laturi ale scutului lui David.

Două mici semne, scobite în piatră, care-mi povestesc viața. În vremile acelea de demult, scutul, steaua cu șase colțuri, era emblema evreilor din Praga, înainte să devină a unui popor întreg. Azi nimeni nu mai știe că eu am fost primul care și l-a gravat lângă nume. Uitarea aceasta are motivele sale. Cele șase laturi perfecte, un triunghi cu vârful în jos plasat peste altul, așezat pe bază, însemnau pentru mine mai mult decât amintirea lui Solomon. Mărturiseam acolo pasiunea și bucuria vieții mele, puritatea infinită a geometriei, capabilă să traseze, în inima științei astronomice, drumul Celui Veșnic.

Gâsca, la fel, îmi aparținea numai mie. Nici cea mai grațioasă, nici cea mai glorioasă dintre păsările de curte din lume, trebuie să recunosc. Totuși purtăm același nume: *gans*¹. Mult timp, asta mi-a fost de ajuns ca să înțeleg că trebuia să-mi iau zborul în lume, fără să sper însă la puterile vulturului.

De fapt, pe vulturi i-am întâlnit față-n față. Ei s-au numit Galileo Galilei, Giordano Bruno, Johannes Kepler, Tycho Brahe, Isaac Luria și cel mai mare, cununa înțelepților și miracolul generației mele: rabi Lœw Iehuda ben Bezalel, Mare Rabin de Poznan și Praga, cel pe care-l numim cu toții *MaHaRaL*-ul.

Pentru mine, discipolul lor înflăcărat, măreția spiritului lor a însemnat nu numai spectacolul uimitor al creației desăvârșite

¹ *Gans* : „gâscă“, atât în idiș, cât și în germană.

a Atotputernicului, ci și o neîncetată lecție de umilință. Pentru că frumusețea spiritului nu se împlinește niciodată fără să se apropie de voia Celui Veșnic.

Să vă povestesc : câteodată, zborul acestor maștri era atât de frumos, de o inteligență atât de arzătoare, încât mă orbea. M-a cuprins iluzia că m-aș putea înălța printre ei. Timpul m-a readus cu picioarele pe pământ. Am aflat cât de mult le datoram și cât de întinse îmi erau aripile. Am devenit, ca să zic așa, un călător prin gândurile lor. Un purtător al măreției lor, căreia toată viața mea i-a fost și încă-i este închinată.

Poate de aceea bunii oameni din Praga au pus să se graveze pe piatra mea de mormânt, sub cele două simboluri ale existenței mele, aceste cuvinte mari :

„Aici este îngropat
Hehasid Morenu Harav David Gans,
Baal Zemah David.“¹

Formula sună frumos. Și astăzi încă-mi măgulește mândria. Modestia greu se învață. O viață de om nu-ți ajunge ca s-o deprinzi și nu e zi în care să nu mă străduiesc...

Ah! Te simt pe tine, care citești rândurile acestea, că îți pierzi răbdarea și te îngrijorezi în sinea ta. Te-ntrebi de-i viu ori mort cel care-ți vorbește în paginile de față. Acest Gans care se pretinde țărână din țărână, găscă în ograda largă a Celui Veșnic, și care vorbește ca un om viu, când, de patru lungi sute de ani, trupul lui a redevenit humă în humă!

Și totuși da, așa este. Trupul meu nu mai este, și cuvântul meu e viu.

Atotputernicul ne-a dăruit vizibilul. Credem că găsim în el singurul adevăr. Ne-a dat materia. Îi conferim acesteia putere de început și sfârșit. Orbi și îngâmfați, iată ce suntem. Și, tocmai fiindcă nu s-au mulțumit cu această iluzie, maștrii mei, MaHaRaL-ul, Tycho Brahe, marele Kepler și alți câțiva, au atins cerul Cunoașterii, care se refuză de obicei oamenilor.

¹ „Dreptul rabin David Gans, autorul lui *Zemah David*.”

Cât despre mine, David Gans, numai Dumnezeu știe când voi dispărea, căci locuiesc în casa Lui, iar casa lui este Cuvântul. Așa este încă de la prima suflare a omului : cuvântul este partea vie din om. Firește, bărbați, femei, copii sau bătrâni, suntem cuvinte de carne, mișcări de carne, vieți și emoții de carne. Iar timpul care pătrunde în aceste trupuri trece și le roade în risipirea lui. El reduce chiar și materia desăvârșită, pielea de mătase și tenul detrandafir, la acel biet fir de praf pe care suflarea unui copil e de-ajuns ca să-l spulbere.

Cuvântul însă e nemuritor. El n-a cedat în fața niciunei violențe, n-a fost strivit de nicio gloată. Niciun rug, chiar în cele mai demente dintre secolele bogate în masacre, nu l-a ars. El a venit odată cu spiritul omului, nu cu carnea lui. Și niciodată, niciodată, din prima zi, n-a tăcut.

Iată : nimic nu poate fi creat în afara Cuvântului, totul cedează în fața lui. Sunt slabi aceia care-l ignoră ; mari sunt aceia care știu să se plece în fața acestei puteri. Oameni, simpli oameni, credem că numai carnea dă naștere cărnii. Orbire, neștiință ! Răsuflarea, bătaile unei inimi pline de sânge sunt de asemenea rodul cuvintelor pe care Cel Veșnic le-a pus în gurile noastre.

O, cititori, ghicesc că printre voi mulți arborează zâmbetul neîncrederii ! Îngăduiți-mi ca, înainte să încep marea poveste care ne adună aici, să vă spun una mai mică, așa cum, până să fim în toiul sărbătorii, schițăm un pas de dans între prieteni.

Talmudul (Sanhedrin 65b) povestește că rav Hanina și rav Hoșaia trăiau retrași în studiu. Se obișnuiseră să piardă, în ajunul Sabatului, orice noțiune a realităților omenești, studiind până la agonie sururile din Sefer Iețira, *Cartea Creației*. Curând, ajunurile de Sabat n-au mai fost de-ajuns pentru pasiunea lor. I-au acordat mai multe dintre zilele obișnuite. Apoi, nopțile obișnuite. Citeau neîncetat, învățau, meditau. Ștergându-și din conștiințe povara cărnii și a oaselor, nu se mai gândeau decât la bruma de învățătură dobândită cu atâta chin. Dacă adormeau sau își luau un scurt răgaz, erau nevoiți apoi să-și dubleze eforturile. Nu-și dădeau seama că slăbiciunea trupului era mult mai rea decât cea a înțelepciunii lor. Lipsa hranei începu să-i istovească. Pielea de pe chipurile și gâturile lor nu mai era decât un pergament, mai tare decât paginile din *Sefer Iețira*. Ridurile lor atât de adâncite deveneau o brazdă în

inima deșertului. Încă un Sabat, și și-ar fi dat duhul. Dar niciunul, nici celălalt nu mai aveau putere să plece după merinde.

Rav Hanina spuse :

— Atotputernicul a zis : „Am pus cuvintele Mele în gura ta.“ Cuvintele care se ivesc pe buze curate dau naștere Vieții. Mi-e foame, trebuie să recunosc. Ce riscăm dacă facem să se nască un vițel cu vorbele noastre, care sunt Cuvântul Atotputernicului, decât să aflăm cât de pure ne sunt buzele ?

Rav Hoșaia răspunse :

— Proștia și pedeapsa noastră sunt că nu ne-am gândit mai devreme la asta !

Împreună, într-un glas, rostiră cuvintele necesare. Și iată. Un vițel de trei ani, cu blana deasă și ochii mirați, apărură dinaintea lor.

Rav Hoșaia și rav Hanina, deși își făcuseră speranțe, rămaseră uimiți. Cu toată marea lor slăbiciune, se ridicară și se apropiară de vițel, care era blând. Îi atinseră cu mâna grumazul, coastele, crupa. Totul era cât se poate de adevărat, de comestibil și gustos. Marea înțelepciune a Cabalei avea să-i sature. Își oferiră răgazul unui ospăț.

Povestea asta am citit-o cu multă vreme în urmă. Am zâmbit cum zâmbiți și voi acum, cititorii mei.

Credeam numai pe jumătate. Mă gândeam la ea nu ca la o realitate posibilă a lumii noastre, ci ca la ceea ce retorii greci au numit *parabolă*. Cuvinte cu greutatea unei imagini. Căci apariția cuvintelor nu conține decât umbra puterii lor.

Nu știam că voința Celui Veșnic avea să mă facă în curând martor la o minune și mai mare, la o dovadă a puterii Cuvântului de o forță nemaiauzită, astfel încât oamenii și astăzi se mai tem de misterul ei.

O minune care a dat direcție și sens întregii mele existențe și care a făcut din ea ceea ce e astăzi : veșnicia cuvântului, care este totodată memoria noastră și viața noastră ce va să vie.

O ființă de cuvinte, iată ce-i de-acum David Gans.

Unii se pot împăuna cu descoperirea lor, cu creația lor. Singura-mi mândrie e întinderea amintirii mele. Eu sunt martorul. Transmițătorul și călătorul prin memorie. Port cu mine măreția altora și uneori fac astfel încât ea să nu se piardă în neantul nepăsării voastre...

Fiece zi mi se pare destul de grea ca să fie ultima, dar următorul revărsat de zori se ivește așa cum mi se deschid pleoapele și-mi arată că misiunea mea nu e împlinită încă.

GOLEM! Iată cuvântul și focul existenței mele!

Iată misterul care-a făcut din mine acest *ghilgul*, această metamorfoză, acest jidov rătăcitor fără altă casă decât cuvântul, care vine și pleacă dintre voi, nevăzut în mijlocul vostru și totuși prezent în memoria voastră de veacuri, orice credințe, temeri și cunoștințe ați avea.

Iată ce s-a întâmplat în ziua aceea din ianuarie 1600 în curtea ieșivei Maestrului meu, MaHaRaL-ul, lumina lui Israel, fie-i numele binecuvântat. În ziua aceea, da, puterea lui Dumnezeu s-a arătat în puterea omului.

MaHaRaL-ul săvârșise minunea minunilor. Înălțase scara care leagă Pământul de Cer. Ce spaimă, ce groază!

Ce înțelepciune de neconceput!

De atunci, sumedenie de oameni au vrut să-l urmeze numai spre a-și însuși cunoașterea lui.

Sumedenie de inocenți și de orgolioși. Și, mai ales, sumedenie de oameni ai Răului.

În van, în van s-au dedicat misterului Golemului... Fără nicio reușită. Nimeni, după rabinul Lœw, Maestrul meu, n-a știut să suie din nou scara, cea a lui Iacob, care leagă Pământul de Cer.

Niciunul n-a știut să pătrundă atât de adânc în cuvinte, în litere și în înțelepciunea Cabalei.

Și nu că nu s-ar fi străduit. Pe când extermina evreii, Hitler, fie-i numele blestemat în veșnicie, a încercat și el. Dureroasă ironie.

Dar măcar teama de minune a insuflat destul respect pentru ca trupele naziste să nu sfărâme impozanta statuie a creatorului Golemului, înălțată la capătul ghetoului din Praga. Cum nici sovieticii n-au îndrăznit, ceva mai târziu.

Ajunge însă. Știți destul ca să vă pot spune adevărata poveste a Golemului, eu, David Gans, care-am fost martor la această uluitoare aventură.

PROMISIUNEA

1

Totul a început cu o promisiune. Promisiunea pe care și-au făcut-o Isaac Cohen și Iacob Horowitz.

Văd de parc-ar fi fost ieri. Ieșeam din *alt șul*, vechea și frumoasa sinagogă din Praga, despre care legenda spune că pietrele din *geniza* fuseseră aduse din Templul de la Ierusalim. Era, poate, a doua zi după Yom Kippur? Era vreme frumoasă, deși vântul de toamnă, viu și pișcător, obișnuit pentru luna Tișri, sufla peste Vltava. Ce e sigur e anul: 1574 din era creștină. Sau, după calendarul nostru, anul 5334 de la facerea lumii de către Atotputernic.

Traversam vestibulul, cu un pachet de cărți sub braț, după obișnuință, și mă pregăteam să urc cele nouă trepte ce dădeau în stradă, când niște voci mă opriră.

— David!

Isaac și Iacob îmi făceau semn să mă-ntorc, din penumbra cămăruței unde se țineau lumânările.

— David! Hai odată, avem nevoie de ochii tăi, de urechile și de inima ta!

Șalul de rugăciune care le acoperea umerii dădea chemării lor o solemnitate deosebită. Dar bucuria care le lucea în ochi mă încredință că nu era vorba de vreun lucru grav. Așa că le-am răspuns în glumă:

— Credeți că Iertarea mi s-a dat deja îndestul ca să mă puteți dezmembra fără teamă?

Isaac se apropia de treizeci de ani. Scund, cu fața rotundă ca o lună și fără cine știe ce grație, era unul dintre bărbații aceia pe care nu-i remarci decât pentru privirea lor. A lui atrăgea atenția prin acea sclipire amuzată care e semnul inteligenței și totodată al poftei de viață. Cuvântul lui avea farmecul unei mari

înțelepciuni, care nu-i micșora nicicând bunătatea. Cu toată silueta-i banală, afișa acea ținută care nu se dobândește decât în sânul familiilor destrămate de fluxurile și refluxurile lumii.

Cu patru ani în urmă, se însurase cu fata cea mare a MaHaRaL-ului, Lea. O făptură frumoasă, blândă, cuminte și plăpândă. Prea plăpândă, căci miasele unei toamne urâte o luară dintre noi înainte să fi putut deveni mamă. În primăvara următoare, după tradiție, dar cu un entuziasm care nu lăsa loc de îndoială, Isaac o luase de soție pe mezina Maestrului, Vögele, „pasăre“ în germană. În idiș i se spunea Faigele, „pășărică“. Și asta deși, mai puțin firavă decât sora ei, era mai robustă și mai ascuțită la minte. Vögele moștenise firea și trupul mustind de viață al mamei ei, Perl, soția MaHaRaL-ului.

Așa cum deosebirile și polii opuși se atrag și se completează, Jacob Horowitz era exact opusul lui Isaac. Atât la înfățișare, cât și la fire. Uscățiv, sever, orfan de multă vreme, neavând altă familie decât studiul și ieșiva, Jacob arbora o barbă cu reflexe roșietice care-l îmbătrânea cu zece ani. Văzându-l, și adesea auzindu-l, nu-ți venea să crezi că abia împlinise douăzeci și șapte de ani. Vorbea cu zgârcenie, pe o voce ușor nazală, dar sigură. Agerimea minții îl făcea să fie stimat de toți, de mine mai întâi, și mulți ar fi putut prezice că avea să devină maestru în *Sefer ha-Zohar*, *Cartea Splendorii*.

Din primii ani petrecuți pe băncile unei ieșive, Isaac cel bogat și Jacob cel studios își juraseră o prietenie sinceră. Tot ce-i deosebea îi și apropia. S-ar fi putut crede că, numai prin exemplul lor, Dumnezeu voia să ne arate calea păcii și a bunăvoinței între oameni.

Ca suprem semn al acestei profunde afecțiuni ce-i lega, atunci când Isaac se însurase cu Vögele, Jacob se hotărâse, după ani de șovăială, s-o ia de soție pe Rebeca, fiica mai mică a unui unchi al lui Isaac, pecetluind prietenia lor cu legătura sfântă a familiilor.

Însă dorințele lor pentru viitor erau mai ambițioase.

— David, se întâmplă lucru mare ! Vrem să fii martor !

— Lucru mare și frumos, dacă e să mă iau după zâmbetele voastre.

— Lucru mare, frumos și minunat, se înflăcăra Isaac, pe când Iacob încuviința din cap, cu barba tremurându-i.

— Slăvit fie Cel Veșnic! De multă vreme n-am auzit așa vorbe!

Chiar așa era. Ani sumbri urmau prea multor ani întunecați. Acum douăzeci de luni, o stea cu coadă lungă se arătase pe cer în fiecare noapte, neîncetat, până astă-primăvară. În almanahul său, Bartholomaeus Sculetus, discipol al lui Paracelsus și astrolog de renume care preda la Görlitz, prezisese mari catastrofe pentru națiunile Europei și pentru evrei.

Ca să-i dea dreptate, creștinii papei și cei ai Reformei se măcelăriseră toată vara la Paris. De la prinți la poporul de jos, toți își scoteau măruntaiele. Sângele nebuniei acesteia a dat naștere atâtor masacre, că o carte întreagă nu mi-ar ajunge să le țin socoteala.

Suflul haosului se răspândise puternic la răsărit de Rin. Acolo, exterminarea copiilor lui Avraam n-a cunoscut margini. Moravia, Boemia, Ungaria. Focul, fierul, ura. Într-atât, încât evreilor care-au mai rămas, ici și acolo, li se cruțase viața numai din voința împăratului Maximilian. Ție-l Cel Veșnic în gândul lui pe vecie pentru asta!

Urmarea acestei păci nesperate se arătase în Praga de puțin timp. Respiram din nou aerul speranței. Cu băgare de seamă, cum simți adierea unei brize în preajma unui foc pe jumătate stins. Temându-ne în fiecă clipă ca prospețimea care ne mângâia buzele să nu întetească jăratecul.

Iacob îmi ghicise gândurile.

— Hai, David. Nu uita că o noapte fără zi și o zi fără noapte nu intră în casa Celui Veșnic.

— Și iată că vine ziua, prietene, adăugă Isaac entuziasmat. Vögele și Rebeca or să ne dăruiască în curând copii.

— A! Iată vestea cea bună!

— Peste douăsprezece sau douăzeci de luni, preciză Iacob.

— Adică nu-s însărcinate?

- Încă nu.
- Niciuna ?
- De azi în douăzeci de luni, vor fi, repetă Iacob, aruncându-mi privirea aceea pe care-o avea când cineva nu-l înțelegea destul de repede.
- Bine. Și atunci ?
- Atunci una o să aibă un băiat, iar cealaltă o fată...
- Sau viceversa.
- Firește ! O fată și un băiat, care vor fi la rândul lor soț și soție. Iacob și cu mine ne-am făcut promisiunea asta. Peste douăzeci de ani, copiii noștri ne vor lega familiile.
- Cum e tefilinul legat de braț.
- Iar nepoții noștri vor fi roadele acestei promisiuni.
- Rodul înțelepciunii noastre de astăzi, David.
- Și tu, prietenul nostru, ai să poți fi martor. Dacă Dumnezeu nu ne ține ca să apucăm să ne sărutăm nepoții, ai să le poți spune : Iacob Horowitz și Isaac Cohen au vrut asta.
- Și-au fost destul de înțelepți ca Preasfântul, slăvit fie-I numele, să le împlinească dorința.
- Toate acestea murmurate între cei doi tovarăși cu o agitație extremă, cu o fericire care-i făcea să se schimonosească, ducându-l pe Iacob la o exuberanță pe care nu i-o mai cunoscusem niciodată. Am rămas uluit. Pesemne că pe chip nu mi se citea entuziasmul pe care-l așteptaseră ei.
- Se încruntară în același timp.
- Ce e ?
- Copiii voștri nu s-au născut, prieteni.
- Și ce ? Nu ne crezi în stare să facem astfel ca Vögele și Rebeca să-i nască ?
- Ba sigur că da. Dar de unde știți că Domnul o să vă dăruiască un fiu și o fiică, și nu două fiice ? Sau doi băieți ?
- Încruntarea lor se șterse deodată. Râseră amândoi din toată inima.
- David Gans, asta-i promisiunea ! Ne facem promisiunea asta și Dumnezeu, dacă ne socoate demni, ne-o va împlini.

Chipul rotund al lui Isaac era plăcut la vedere. Zeflemeaua care fremăta în barba lui Iacob mă făcu să roșesc ! Plecai fruntea.

— Ah, prieteni, iertați-mă că n-am înțeles ! Iată-mă de pe acum încărcat ca un măgar pentru următorul Yom Kippur.

Azi, când contemplan trecutul așa cum pasărea descoperă sub aripile ei rânduiala ogoarelor și a drumurilor, văd originile și împlinirile. Știu înlănțuirea cauzelor, hotărârile și alegerile care sapă, tot mai îngustă de-a lungul anilor, brazda vieții noastre.

Am învățat că tulburările cele mai mari, fie ele mărețe sau cumplite, își aveau izvorul într-o întâmplare neînsemnată, obișnuită și repede uitată. Și trebuie să spun adevărul : cea mai adâncă sămânță care l-a condus pe Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, douăzeci și cinci de ani mai târziu, să înfrunte imposibilul și să scoată la lumină nemaivăzutul a fost semănată în ziua aceea.

O, ar fi tot atâta deșertăciune să spun azi, după patru secole lungi, că mi-am dat seama atunci de frământările și minunile ce-aveau să vie ! Totuși, pe când lăsam capul în jos ca să salut bucuria prietenilor mei, o suflare înțepătoare îmi atinse ceafa. O suflare pe care-o cunoșteam. Acea adiere de îndoială și teamă care ne învăluie când cerem Timpului, precum niște copii mofuroși, o salvare care nu aparține decât legilor Universului.

Nu era o nebunie să faci legământ pentru fericirea unui bărbat și-a unei femei ale căror inimi nu băteau încă ? Nu era o deșertăciune să vrei să croiești ordinea viitorului ?

Nu însemna să uiți că forța și puterea de-a face totul să crească și să înflorească reveneau numai celui care a spus „Să fie lumină“, și a fost lumină ?

Am cedat însă în fața încântării lui Isaac și a lui Iacob. Glasul meu s-a luat după bucuria lor. Și-mi găseam motive întemeiate pentru asta. Isaac era un om cuminte și înțelept. Iacob încă și mai cuminte, și mai înțelept. Amândoi erau oameni pioși, dar mai puțin atenți ca mine la judecata Celui Veșnic. Iar promisiunea lor nu era, totodată, cea a curățeniei lor ? O credință curată în bunătatea Celui Veșnic și în ajutorul Providenței Lui ? Nu se cuvenea să-i judec, numai să-i aplaud și să-i admir.

Fleacuri și prefăcătorie !

Tăcerea mea avea motive mai puțin nobile și mai puțin modeste. Că Isaac și Iacob mă aleseseră drept martor la fericirea lor mă măgulea.

Prietenia noastră nu data de multă vreme. Prețuiam încrederea lor, mai ales a lui Isaac. Ea îmi sporea speranța să atrag asupra-mi umbra binevoitoare a socrului său, noul meu Maestru, MaHaRaL-ul.

Mergeam la ieșiva rabinului Lœw de numai douăzeci de luni. Venisem de la Cracovia, unde Rema, eminentul și dreptul rabin Moșe Iserlis, mă primise, cu doisprezece ani în urmă, cu răbdarea unui tată. Fie-i amintirea binecuvântată!

Doisprezece ani de fericire studioasă. Tora, Mișna, Ghemara, legile astronomiei și matematicile lui Euclid, căile filozofiei lui Aristotel... Rema era o fântână de cunoaștere. Sub aripa lui, mă apropiasem de tainele adânci ale cerului întunecat, care taine, mai mult decât orice, ne luminează casa și inimile.

Însă doisprezece ani de studiu nu însemnau nimic. Știam asta, iar rabinul meu știa și el. Să vezi deschizându-se porțile înțelepciunii înseamnă să vezi pragul unde lumina cedează în fața umbrei. Iar să-ți dai seama cât ești de neștiutor este deja o mare cunoaștere.